

Demosovi poslanci za samostojnost

Poslanci koalicije Demos so se 10. novembra 1990 na sestanku v Poljčah na Gorenjskem

dogovorili, da bo plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije 23. decembra 1990. Slovenska javnost je za to odločitev izvedela, potem ko je Demosov predsednik Jože Pučnik to napovedal na ustanovnem sestanku podružnice svoje stranke na Ptuju, 9. novembra 1990. Zanimive so takratne izjave posameznikov.

Ciril Ribičič (pismo Jožetu Pučniku): »Po zaslugi Demosa, njegovega poslanskega kluba in Vas osebno se parlament spreminja v bojišče medstrankarskih spopadov in strasti ...«

Jože Pučnik (odgovor na pismo): »Ne drži Vaša ugotovitev. Če je za Vas dejstvo, da prihaja v parlamentu do preglasovanja, že znak 'spopadov in strasti', potem v vaši stranki še vedno prevladuje neprimerno razumevanje parlamentarne demokracije in večstrankarskega sistema.«

Deklaracija o suverenosti

Ker je želel sporočiti, da dosledno vztraja pri programu osamosvajanja Slovenije, je Demos pripravil Deklaracijo o suverenosti RS. Bese-dilo so pripravili v prostorih uredništva Nove revije. Skupščina jo je sprejela **2. julija 1990**, čeprav je bila za vodstvo skupščine »nepriča-kovano« uvrščena na dnevni red. Sprejeta je bila z večino glasov. Kljub pomislekom, da gre za prehitevanje, je zanjo glasovala tudi opozicija. Zanj je glasovalo 187 poslancev,

Deklaracija o suverenosti Republike Slovenije

Skladno z voljo vseh političnih strank in poslanskih skupin, ki so zastopane v Skupščini Republike Slovenije, je Skupščina Republike Slovenije na skupni seji dne 2. julija 1990 sprejela in razglasila »Deklaracijo o suverenosti države Republike Slove-nije«.

1. člen

Izhajajoč iz pravice slovenskega naroda do samoodločbe in v skladu z X., XI., LXXII. in XCII. amandmajem k ustavi Republike Slovenije ter z določbami Mednarodnega pakt o državljanskih in političnih pravicah razglasa Skupščina Repu-blike Slovenije suverenost Republike Slovenije.

2. člen

Politični, gospodarski in pravni sistem Republike Slovenije temelji na ustavi in zakonih Republike Slovenije. Ustava SFRJ, zvezni zakoni in drugi zvezni predpisi veljajo na območju Repu-blike Slovenije, če niso v nasprotju z ustavo in zakoni Repu-blike Slovenije.

3. člen

V skladu z načelom državne suverenosti in z načelom primar-nosti ustave in zakonov Republike Slovenije morajo republiški organi in organizacije zagotavljati, da bodo tudi vsi zvezni organi in organizacije na območju Republike Slovenije poslovali

proti so bili 3, 2 sta se vzdržala, 15 pa se jih ni izreklo oziroma ni glasovalo. O pripravi in vsebini deklaracije ni bilo seznanjeno niti predsedstvo Republike Slovenije, ampak je o njenem sprejetju izvedelo iz javnih občil.

Deklaracija je na podlagi pravice do samoo-dločbe razglasila suverenost Slovenije. Razgla-sila je namreč, da njen politični, gospodarski in pravni sistem temelji na ustavi in zakonih Republike Slovenije ter da jugoslovanska zako-nodaja velja le, če ni v nasprotju s slovensko. Skupščina se je z Deklaracijo o suverenosti RS zavezala, da bo v letu dni »izvedla predpisani postopek za sprejetje nove ustave«.

Pomisleki ob osamosvajanju

Novinarka Rosvita Pesek je v svoji knjigi *Osamosvojitev Slovenije* zapisala, da je **9. oktobra 1990** dr. France Bučar izrekel svoje pomisleke glede plebiscita o samostojnosti Slovenije: »Samo štiri dni po vojaški zasedbi stavbe Republiškega štaba Teritorialne obrambe in pet dni po tem, ko so v socialistični stranki na zasedanju skupščine predlagali plebiscit, je predsednik slovenske skupščine France Bučar o koristnosti razpisa plebiscita izjavil: »Jaz mislim, da je to vprašanje, ki nam ne samo koristi, ampak tudi škoduje. Mi lahko sedaj sprejmemo, kakr-

šnokoli zakonodajo hočemo, lahko delamo, kar hočemo, to pa je premalo. Ne potrebujemo odmevnih zunanjih akcij, mi rabimo trenutno solidno pripravo ... «

Naslednji dan mu je predsednik socialistov Viktor Žakelj odgovoril, da še vedno mislijo, da ustavna odločba o pravici do odcepitve ni okras, ampak nekaj, kar velja izkoristiti, zato bodo pri predlogu za razpis plebiscita vztrajali ...

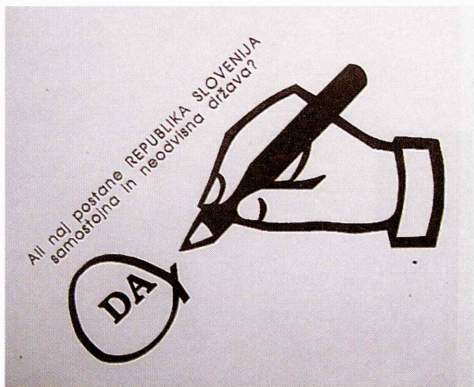
»Avantura« o samostojni Sloveniji

O pobudi socialistov za plebiscit za osamosvojitve Slovenije je **31. oktobra 1990** razpravljala tudi izvršni svet, potem ko je republiški sekretariat za zakonodajo pobudo zavrnil, saj je bilo to v skladu s stališči Milana Kučana, Janeza Drnovška, Lojzeta Peterleta in Franceta Bučarja, ki so bili mnenja, »da je odcepitev Slovenije prenevarna avantura in da je konfederacija še vedno slovenska temeljna usmeritev«. Od pobude socialistov za plebiscit, ki so jo vladajoči prvotno označili za avanturo, do Demosove pobude za plebiscit pa je minil le dober mesec. Tudi zato je Viktor Žakelj kasneje Pučnika spraševal, zakaj sta Bučar in predsednik izvršnega sveta Peterle tako čudno reagirala na njihovo pobudo, čez čas pa je Demos predlagal plebiscit sam. Žakelj je odgovor ponudil sam: »Javnomenjske raziskave so vas presenetile. Vetra v jadrih ni več in je treba načeti velike teme.« **D**

Dogovor o plebiscitu

Na dvodnevnem seminarju poslancev Demosa v Poljčah, ki se je začel **9. novembra 1990**, so govorili o plebiscitu za osamosvajanje Slovenije. Plebiscit je imel Demos v svojem programu že v začetku leta 1990, vendar ga je prva uradno predlagala Socialistična stranka. Ko so v začetku novembra 1990 v Demosu spoznali, da se glede sicer interno dogovorjenega datuma

sprejetja ustave zapleta, so sprejeli predlog, ki so ga na seminarju poslancev Demosa v Poljčah podali poglavitni ustvarjalci ustave: Peter Jambrek, Tone Jerovšek in Tine Hribar.

Predlog Demosovih piscev ustave sprva ni naletel na navdušenje in odobravanje niti pri vseh koalicijskih strankah in poslancih, do njega pa je bil zadržan tudi predsednik Demosove vlade Lojze Peterle. Slovenska javnost je za napoved plebiscita in za datum glasovanja zvedela, potem ko je Demosov predsednik Jože Pučnik to napovedal na ustanovnem sestanku podružnice svoje stranke na Ptuju, 9. novembra 1990. Do predloga za izvedbo plebiscita so bili v opoziciji zadržani, saj jih je odločitev Demosa znova postavila pred dejstvo. Pomisleke so imeli tudi glede hitrosti izvedbe plebiscita in morebitnih posledic.

Predsedstvo in plebiscit

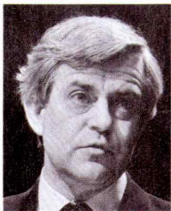
Predsedstvo Slovenije je **12. novembra 1990**, pred glasovanjem v skupščini, obravnavalo Demosovo pobudo za plebiscit. Demosova člana predsedstva Ivan Oman in Dušan Plut sta, oborožena z navdušenjem, plebiscit podpirala. Drugi trije člani (Ciril Zlobec, Matjaž Kmecl in Milan Kučan) so bili nekoliko drugačnega mnenja. Predsednik Kučan je zadevo vzel nekoliko ironično in dejal, češ »ravno Pučnik nas bo komandiral«. Vseeno se je bilo treba sprijazniti z dejstvom, da so vladne stranke s predlogom o plebiscitu mislile zares. Nezadovoljstvo pa se ni razraščalo samo v predsedstvu, ampak tudi znotraj Demosa. Dimitrij Rupel že v Poljčah ni sodil med plebiscitne navdušence, Pučnika je znova obtožil, da je prekoračil svoja pooblastila. Kot se je spo-

minjal Pučnik, sta celo govorila po telefonu; Rupel je protestiral, Pučnik pa ga je prekinil z besedami, da bo sklical sestanek vseh strank in da se bodo na njem pogovorili. Rupla je klical tudi Kučan in ga s precej povišanim tonom po telefonu spraševal: »Ali Pučnik misli, da se lahko državotvorne odločitve sprejemajo na Demosovem poslanskem klubu?!«

Odgovornost za plebiscit

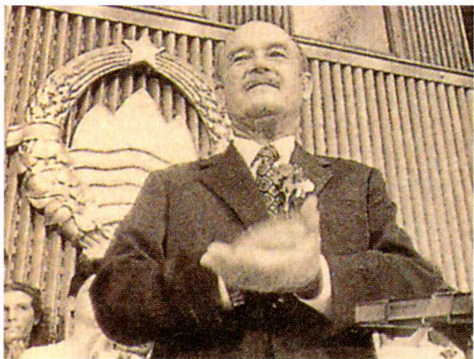
Predsednik Slovenije Milan Kučan je **14. novembra 1990** na tiskovni konferenci dejal, da gre za veliko odgovornost tistih, ki so predlagali, naj bo plebiscit o osamosvojitvi Slovenije 23. decembra 1990. Rekel je, da je odgovornost zelo velika, »ker morajo državljanom Slovenije povedati, kakšni so razlogi in kakšne so morebitne posledice tudi za njihov položaj«. Šlo bo za odločitev, ki nima možnosti za popravni izpit, prav tako pa se s plebiscitom ne prejudicirajo prihodnje povezave Republike Slovenije, je menil Kučan.

Dr. Jože Pučnik je novinarju Metodu Berlecu za potrebe diplomske naloge osvetlil ključne novembrske dogodke, ki samo dopolnjujejo in potrjujejo nekatere druge navedbe v pisnih virih. Desetletje po osamosvojitvi je javno ocenil tudi ravnanje Milana Kučana, ki je po njegovem trdovratno nastopal proti referendumu: »Poudarjal je, da je to prezgodaj, da je to prehitavanje, da bi morali počakati leto dni, kasneje pol leta, da jih 'Pučnik ne bo komandiral' in da jaz kot predsednik Demosa 'zabijam nož v hrbet lastni vladi'.«

»Slovenske ošpice«

Procesa osamosvajanja Slovenije marsikje po Jugoslaviji niso vzeli povsem resno. Slovenski politiki, ki so imeli stike s kolegi v drugih jugoslovanskih republikah, so bili včasih prav šokirani, ko so izvedeli za njihove poglede in sklepanja. Na sestanku klubov delegatov (poslancev) je **15. novembra 1990** predsednik skupščine France Bučar ugotavljal, da v večini zveznih organov menijo, da je govorjenje o slovenski suverenosti in konfederalizmu v Jugoslaviji pač prehodna bolezen. Da gre za neke vrste ošpice, ki jih bodo Slovenci prej ali slej preboleli. Zato so se v zveznih orga-

nih očitno odločili, je menil Bučar, da je treba nekoliko počakati in zavlačevati, tako da se pride spet na zeleno vejo. Mile Šetinc pa je v imenu LDS dejal, da se zavzemajo za razpis plebiscita do konca februarja.

Na svoji 36. seji, 18. novembra, se je tudi izvršni svet opredelil za nujnost plebiscita. Izvesti ga je treba čim prej na temelju analiz ekonomskega ter finančnega področja in na temelju zunanje politike in obrambne varnosti. Po mnenju izvršnega sveta pa je nujno poprejšnje soglasje vseh strank glede osnovnih rešitev in datuma plebiscita.

Dogovarjanje o plebiscitu

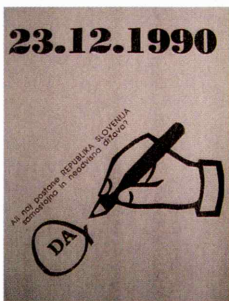
Na pobudo Demosovega predsednika Jožeta Pučnika so predsedniki vseh parlamentarnih strank **19. novembra 1990** dosegli soglasje glede najpomembnejših vprašanj za izvedbo plebiscita, to je glede datuma in plebiscitarnega vprašanja.

Največja razhajanja med Demosom in opozicijo pa so bila glede tega, kolikšna večina volivcev mora pozitivno odgovoriti na plebiscitarno vprašanje. Opozicijske stranke so zagovarjale stališče, da bi bila za pozitiven izid plebiscita potrebna dvetretjinska udeležba vseh volilnih upravičencev oziroma da mora ZA osamosvojitve glasovati večina vseh volilnih upravičencev. Demos je nasprotno zagovarjal stališče, da bi za pozitiven izid zadoščalo, če bi ZA glasovala večina volivcev, ki bi se udeležili plebiscita. Mnenje opozicije so razumeli kot zavlačevanje oziroma oviranje plebiscita. Po dolgotrajnih pogajanjih je bila sprejeta različica, ki jo je zagovarjala opozicija, to je, da bo plebiscit uspešen, če bo ZA glasovala večina vseh volilnih upravičencev, kar so nekateri smatrali za diktaturo manjšine nad večino.

Referendum za osamosvojitv

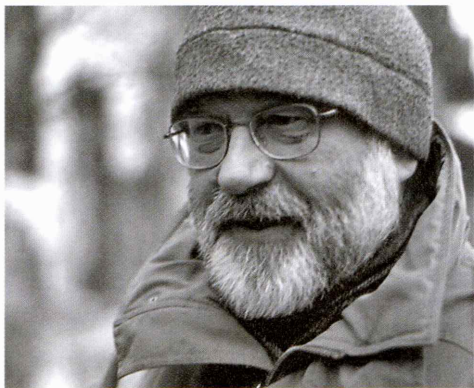
V slovenski skupščini so **22. novembra 1990** sprejeli sklep o razpisu referenduma za osamosvojitv Slovenije, ki so ga izvedli 23. decembra leta 1990. Največja razhajanja med Demosom in opozicijo so bila glede kvoruma oziroma glede tega, kolikšna večina volivcev mora pozitivno odgovoriti na plebiscitno vprašanje. Opozicijske stranke so zagovarjale stališče, da bi bila za pozitiven izid plebiscita potrebna dvetretjinska udeležba vseh volilnih upravičencev oziroma da mora ZA osamosvojitv glasovati večina vseh vpisanih volilnih upravičencev. Nasprotno je Demos zagovarjal stališče, da bi za pozitiven izid zadoščalo, če bi ZA glasovala večina volivcev, ki bi se udeležila plebiscita, mnenje opozicije pa so razumeli kot zavlačevanje oziroma oviranje plebiscita. Številni poslanci takratne vladajoče koalicije so izražali prepričanje, da opozicija s plebiscitom ne misli resno, opozicija pa je Demosu odgovarjala, da ne zaupa slovenskim volivcem in »lastnemu narodu« ter da ni prepričan o svojem »projektu«. Nekateri koalicijski poslanci so stališče, da bo plebiscitarna odločitev pozitivna, če se bo zanjo izrekla več kot polovica vseh volilnih upravičencev (takšno je bilo stališče opozicijskih strank), označila za nedemokratičnega, za diktat manjšine nad večino.

Poltretji paradoks plebiscita

Danes pogosto slišimo o izredni enotnosti politikov pri osamosvajanju Slovenije. Da ni bilo čisto tako, potrjuje prispevek, ki ga je pred plebiscitom o samostojnosti Slovenije **27. novembra 1990** v Delu objavil predsednik takratne Socialdemokratske unije (SDU) Rastko Močnik pod naslovom Poltretji paradoks plebiscita.

SDU je vseskozi izkazovala izredno odklonilno stališče do ukrepov slovenskih oblasti, predvsem do Demosovega izvršnega sveta, vključno s plebiscitom. Nastala je v glavnem iz članov ZKS-SDP, v vodstvu pa so bili tudi Rado Bohinc, Živko Pregl in Ivo Vajgl. Stališče SDU je bilo, da je treba po plebiscitu takoj razpisati volitve.

Presodili so, da vlada ni sposobna uresničiti plebiscitnega izida. »Pričakujemo lahko, da bo plebiscitni izid v skladu s tistim, kar si vlada v besedah že ves čas prizadeva, vendar ugotavljamo, da se ji tega ni posrečilo uveljaviti, čeprav je imela vse možnosti za to. Ni videti, zakaj bi vlada s plebiscitom postala kaj boljša ... Potrebujemo novo vlado, torej volitve.«

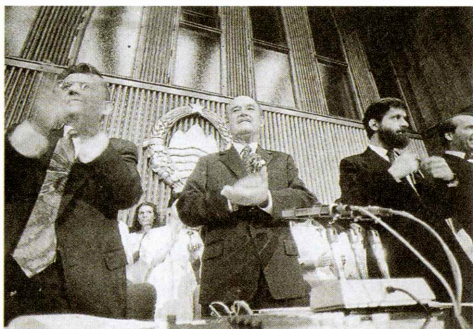
Po Močnikovem mnenju je razpadel prostor javnosti, skupščinska politika se je izrodila in postala karikatura same sebe. V Poltretjem paradoksu plebiscita je Rastko Močnik zapisal, naj bi bil prvi paradoks v tem, da plebiscit ni nujen, ker ni potreben, drugi v tem, da bo plebiscit tem bolj tvegan, čim bolj bodo tvegali državljani, in tretji v tem, da na vprašanje ni mogoče odgovoriti ne pritrdilno ne nikalno.

Danilo 2007

Zakon o plebiscitu

Skupščina Republike Slovenije je na skupni seji vseh treh zborov **6. decembra 1990** sprejela Zakon o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. Sprejela je tudi Izjavo o dobrih namenih. Z razglasom je pozvala k udeležbi na plebiscitu in pojasnila pomen odločitve za samostojno in neodvisno državo.

V tretji točki sporazuma političnih strank in poslanskih skupin so zapisali: »Vse politične stranke in skupine se zavezujejo, da bodo pri pripravi in izvedbi plebiscita delovale sporazumno in usklajeno. Za čim višjo udeležbo in pozitivno opredelitev državljanov bodo zastavile ves svoj politični vpliv in ugled. Politične stranke in poslanske skupine bodo štele za skupni uspeh vseh strank in skupin, če bo za samostojno in neodvisno Slovenijo glasovala večina vseh volilnih upravičencev.« V četrti točki sporazuma so zapisali, da predstavlja plebiscit odločilno dejanje osamosvojitve Republike Slovenije. Na podlagi pozitivnega izida plebiscita se bo nadaljeval in tudi končal proces razdruževanja s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. Datum plebiscita so določili kasneje.

Dogovor o plebiscitu

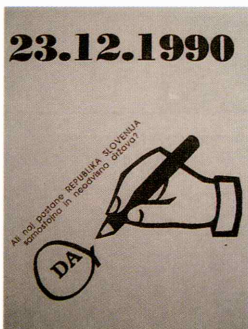
Po sprejetju zakona o plebiscitu so se **9. decembra 1990** sešli predstavniki strank, predsedstva, IS in skupščine, da bi se dogovorili o promociji plebiscita. Tokrat je vse teklo gladko. Aleš Čerin je zapisal: »Tako so bili sprejeti skorajda pravljичni dogovori, da naj 'po občinah hodi par pozicija-opozicija', da bo vsaka stranka ob promociji plebiscita vabila vse druge stranke, da naj se izplačajo vse, tudi trinajste plače ... Začela se je obsežna medijska kampanja, v kateri so predstavniki različnih političnih strank dejansko skupaj nastopali po mestih in vaseh po Sloveniji v podporo ple-

biscitu. Tako so na predplebiscitnem mitingu v Ljutomeru govorili Jože Pučnik (SDSS), Miran Potrč (SDP), Rajko Pirnat (SDZ) in Dimitrij Rupel (SDZ). »Izkušenj imamo dovolj, nabirali smo jih stoletja in predvsem zadnja desetletja, zdaj je konec s tem, ne gremo v nobene kompromise več. Mi bomo postavili svojo lastno državnost, temelje za našo gospodarsko samostojnost, da začnemo končno živeti kot normalen narod v normalni Evropi,« je bil odločen Jože Pučnik.

Hrup ob osamosvajanju

V Poročevalcu Skupščine Republike Slovenije je bila **11. decembra 1990** objavljena glasovnica za glasovanje na plebiscitu o samostojnosti Slovenije. Ob osamosvajanju je bilo izrečenih tudi veliko nasprotovanj. Tokrat povzema izjavo Huberta Požarnika (SDZ), ki je spomnil na hrup, ki je nastajal ob Majniški deklaraciji 1989 in ob Deklaraciji o suverenosti države Republike Slovenije pa ob sprejetju dopolnil k slovenski ustavi: »Vedno smo bili priča istemu. Poskusi strank opozicije so bili vedno polni ugovorov, opozoril, dvomov,

DEMOKRACIJA • 50/XIV • 10. december 2009

bojazni ali pa so skušali na vse mogoče druge načine slabiti, zavirati ali preprečiti sprejetje teh, za Slovenijo življenjsko pomembnih dokumentov. Zanje so glasovali šele, ko so bili prisiljeni zaradi večine in odločne volje poslancev Demosa in iz strahu za svoj ugled pred javnostjo, iz strahu, da bi postale njihove prave namere preveč razvidne.« Zlasti je obtožil nekdanjo ZSMS in nekdanjo ZKS, da v javnosti s svojimi nastopi ustvarjata v ljudeh občutke dvoma, bojazni, apatije, v skupščini pa skušata doseči take pogoje, ki realno zmanjšujejo možnosti, da bi jima uspelo. Pozval je še poslance opozicije, naj nehajo širiti defetizem in naj prevzamejo vso odgovornost za morebitni neuspeh plebiscita.

Plebiscit za Slovenijo

23. decembra 1990 je bil plebiscit o neodvisnosti in samostojnosti Republike Slovenije. Udeležba na njem je bila 93,2-odstotna. Za neodvisnost je glasovalo 88,2 odstotka vseh volivcev. Slovesna razglasitev samostojne slovenske države je bila 25. junija 1991, naslednjega dne pa je zvezna vojska že poskušala streti samostojnost Slovenije. V desetdnevni vojni se je potrdila neodvisnost nove države.

Burni dogodki v Sloveniji in Jugoslaviji pred plebiscitom so pripeljali do zahteve po samostojni Sloveniji. 8. maja 1989 je bila razglašena Majniška deklaracija. To je bila deklaracija politične alternative oziroma nastajajoče demokratične opozicije. Podpisali so jo Društvo slovenskih pisateljev, Slovenska demokratična zveza, Slovenska kmečka zveza, Slovensko krščansko socialno gibanje in Socialdemokratska zveza Slovenije. Na veliki politični manifestaciji v Ljubljani jo je prebral Tone Pavček. Deklaracija je postavila temelje političnega programa poznejše koalicije Demos.

Samostojnost Slovenije

V skladu z odločitvijo na plebiscitu dne 23. decembra 1990 je slovenska skupščina **25. junija 1991** na podlagi soglasnega predloga vseh parlamentarnih strank in poslanskih skupin sprejela akte o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Slovenski parlament je sprejel tri dokumente, s katerim je razglasil slovensko samostojnost: ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ustavni zakon za izvedbo ustavnega akta in deklaracijo o neodvisnosti.

Predsednik vlade Lojze Peterle je obvestil carinarnice, da so od tega dne v pristojnosti Republike Slovenije. Delovati so začeli improvizirani mejni prehodi s Hrvaško. Na meje je prišlo okoli 3.000 slovenskih policistov in pripadnikov Teritorialne obrambe. Slovenija je prevzela tudi nadzor nad kontrolo letenja. Zvečer se je začela seja ZIS. Naslednji dan je jugoslovanska armada začela napad na Slovenijo, Slovenci pa smo se agresiji uprli.

